

HARRAN ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
HARRAN UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY

ULUSLARARASI
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK
SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAWLANA JALAL AL-DIN RUMI
AND MAWLAWISM

Mevlâna Celaleddin Rumi'nin 800. doğum yıldönümü anısına

BİLDİRİLER
II

26–28 EKİM 2007

ŞANLIURFA

ULUSLARARASI MEVLANA VE MEVLEVİLİK SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ-II**ISBN**

978-605-89998-2-4

Düzenleyen Kuruluşlar

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Şanlıurfa Mevlevihanesi Yaşatma ve Kültür Derneği

Editörler

Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI
Prof. Dr. Ali BAKKAL

Düzenleme Kurulu

Başkan: Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI

Sekreteryası: Dr. Hüseyin KURT

Prof. Dr. Ali BAKKAL, Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ, Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN, Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ, Yrd. Doç. Dr. Cüneyt GÖKÇE, Yrd. Doç. Dr. Harun ŞAHİN, Yrd. Doç. Dr. İ. Hakkı İNAL, Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Ahmet ASLAN, Dr. Celil ABUZER, Dr. Halil ÖZCAN, Dr. Kadir PAKSOY, Dr. Veysel KASAR, Dr. Vehbi ŞAHİNALP, Okt. Kadir ALPEREN, Okt. Abdülkadir AYDIN, Okt. Mehmet OYMAK

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. İbrahim DÜZEN
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU
Prof. Dr. Osman TÜRER
Prof. Dr. Mustafa KARA
Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK
Prof. Dr. Abdülhakim YÜCE
Prof. Dr. İsmail YAKIT
Prof. Dr. Ali BAKKAL
Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Dizgi-Tasarım

Arş. Gör. Dr. Hüseyin KURT
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Grafik Tasarım

Öğr. Gör. Haldun ÖZBUDUN
Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Adres

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Osmanbey Kampüsü/ Şanlıurfa

“YOLDAKİ DİKENLERİ SÖKMEK”: MEVLÂNÂ VE GENÇLİK*

Doç. Dr. Ramazan MUSLU**

“İçimizde doğan, bizi rahatsız eden şeytânî düşünceler, hayâller ve vesveseler, kalbimize batan, görünmez dikenlerdir.”

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Giriş

Mevlânâ'ya göre insan, akıl ve nefsânî isteklerin birlikte verildiği bir varlıktır. Onun yarısı şehvet, yarısı melek; yarısı yılan, yarısı balıktır. Balıklığı su tarafına, yılanlığı ise toprak tarafına çeker. Dolayısıyla o, zıt güçlerin mücadele ettiği bir sahnedir. Akli şehvetine galip gelen insan meleklerden daha üstün; şehvete mağlup olan ise hayvandan daha aşağı bir konumda olur. Melek, bilgisi ile; hayvan bilgisizliğiyle kurtulurken insan, bu ikisi arasında bocalar durur. Bu husus bir şiirde şu şekilde dile getirilmiştir:

“İlm ile buldu melek neşv ü nemâ
Cehl ile oldu behâyim peydâ
İlm ile cehl arasında hayrân
Kaldı da şaştı zavallı insan”.

Bir kısım insanlar akla o kadar uyarlar ki âdeta melekleşirler. Bunlar nebîler ve velîlerdir. Ümit ve korkudan âzâd olmuşlardır. Şehvetleri akıllarına galip gelenler ise tamamen hayvanlaşırlar.¹

Mevlânâ insanda bulunan nefis, kötü huy ve davranışlar ile uğursuzlukların, ondaki gizli cevher yüzünden olduğunu söyler ve söz konusu huy ve davranışların, o cevhere perde olduklarını ifade eder. Cevher ne kadar değerli olursa, perdesi de o kadar sağlam olur. Perdenin kalkması ise pek çok mücadeleyi gerektirir ki onların en büyüğü, Hakk'a teveccüh edip bu âlemden yüz çevirmiş dostlarla birlikte olmak, onlarla oturup sohbet etmektir.² Perdenin kalkmasını sağlayacak bir diğer husus da insanlığımızı idrak ederek bizde bulunan cevheri sezmektir. Bizi topraktan yaratıp tene can veren yaratıcımıza karşı duyacağımız sevgi ve ilâhî aşk, bizdeki bütün kötü huyları yok edecek, hayvanî sıfatları ortadan kaldırarak bize layık olduğumuz mevki, yani insanlık mevkiini kazandırır. Yine ebedî ve sonsuz olan güzelliği hissetmek ve onu sevmek, bizi maddî ve hayvanî olan şeylerden uzaklaştırır.³ “Mürîdin canı da gönli de senin tertemiz denizinden başka bir şeyle temizlenmez” diyen Mevlânâ, gönülden nefse doğru bir yol izler. Önce can ve gönül arınacak, sonra nefis eğitimine geçilecektir. Ona göre insanın, içindeki gerçek “ben”i ortaya çıkartabilmesi, benliğini karartan ve ona perde olan “sahte ben”den kurtulmasıyla mümkündür.⁴ Bu işi yapmanın en uygun mevsimi ise gençliktir.

* “To uproot the thornbush in the road”: Mawlânâ Jalâladdîn Rumî and the Youth

** Sakarya Üniversitesi Öğretim Üyesi (rmuslu@sakarya.edu.tr)

¹ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, trc. A. Avni Konuk (yayına hazırlayan: Selçuk Eraydın), İstanbul 2006, s. 74. Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, s. 73-74. Ayrıca bk. Mehmet Demirci, “Mevlânâ'da İnsan”, 5. *Millî Mevlânâ Kongresi (Febliğler)*, Konya 3-4 Mayıs 1991, s. 35-39. Mevlânâ *Mesnevî*'nin dördüncü cildinde (beyt: 1496 vd.) insanın yapısıyla ilgili geniş bilgiler verir.

² Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, s. 212.

³ Şefik Can, “Mevlânâ'ya Göre İnsan ve İnsanın Kurtuluşu”, *Türk Edebiyatı*, c.II, sy. 15 (Mart 1973), s. 20.

⁴ Mustafa Usta, “Mevlânâ'nın Eğitim Anlayışında Arınma”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy. 1 (İstanbul 1994), s. 202-204.

Mevlânâ ve Gençlik

Mevlânâ gençlikle ilgili görüşlerini, *Mesnevî*'nin ikinci cildindeki "gençlik günleri" başlıklı bölümde açıkça ifade etmektedir. Buna göre bir genç, içinde bulunduğu gençlik çağını ganimet bilmeli; bedeni, yüreği ve vücûdu sağlam ve kuvvetli iken dinî ve insanî vazifelerini yerine getirmelidir.¹ Mevlânâ, *Mesnevî*'nin altıncı cildinde ise dinî vazifelerle ilgili gençlerin dikkat etmeleri gereken hususu şu şekilde ifade eder: "Oğlum, ne Allâh'ın lütfuna mazhar olacağını, ne de kabra uğrayacağını düşünme; sadece onun emirlerine uymayı; nehyettiği, yapma dediği şeylerden de kaçınmayı göz önünde tut!"²

Mevlânâ gençlik çağını yemyeşil bir bahçeye ve bağa benzetir: "O gençlik çağı, yemyeşil ter ü taze bir bağa benzer. Bol bol meyveler verir. Genç adamın kuvvet ve şehvet çşmeleri akar durur. Bu sùretler ten bahçesini yeşertir."³ Mevlânâ bu sözleriyle gençlerin güçlü ve şehvet yönünden kuvvetli olduğuna dikkat çeker. Bir başka beytinde de şehvet konusunda gençleri uyarır ve onu çocukların evlenme oyununa benzetir: "Ey genç! Dünyada her zaman istenen, peşinde koşulan, bir türlü terk edilemeyen bu şehvet, çocukların evlenme oyununa benzer. Çocukun evlenmesi, Rüstem gibi güçlü, kuvvetli bir yiğidin, bir gazinin evlenmesine nispetle bir oyundan ibarettir."⁴

Mevlânâ, "Gençlik; yapılmış, döşenip dayanmış, tamamı yüksele, dört duvarı sağlam, onarmaya gereği bulunmayan bir eve benzer."⁵ diyerek, binaların zamanla eskiyip harap olduğu gibi, gençlik günlerinin de gelip geçeceğini ve mutlaka ihtiyarlığın bir gün kapıyı çalacağını söyler ve gençlere insanlık vazifelerini yerine getirmeleri gerektiğini tekrar hatırlatır. Nitekim o, çorak bir tarlaya benzettiği⁶ ihtiyarlık günlerinde insanın fiziki olarak çöküp, gençlik günlerindeki güç ve kuvvetini kaybedişini şu şekilde ifade eder: "Gün geçip gümüş, akşam vakti gelip çatmıştır. Bir leş haline gelen beden topallayıp kalmış, yol da uzun ve uzak; iş yeri yıkılmış, iş güç düzeni de bozulmuştur. Alışkanlıklar, kötü huyular derinlere kök salmış, kökleri sağlamlaşmıştır. Onları sökecek güç kuvvet de azalmış, tükenmiştir."⁷ Mevlânâ, kötü huyların yerleşip kök salmasında âdet ve alışkanlıkların önemine de dikkat çeker. Ona göre kibir ve kinin başlangıcı, şehvet ve zenginlik gibi dünyevî isteklere karşı duyulan aşırı sevgidir. Bunların gönüle yerleşmesi ve kök salması ise âdet ve alışkanlıklar sebebiyledir.⁸

Mevlânâ gençlik günlerinde yapılması gereken şeylerin ihtiyarlık dönemine bırakılmaması gerektiğini, *Mesnevî*'nin ikinci cildinde kaydettiği "Bir vâlinin yola dikenli çalı diken bir kimseye "Diktiğin dikenleri sök!" diye emir vermesi" başlıklı hikayede şu şekilde anlatır:

- Tath sözlü, fakat sert huylu adamın biri yol üstüne dikenli bir çalı dikmişti.
- Yoldan geçenler onu ayıpladılar; "Bunları sök at." dedüler. Fakat o dinlemedi, sökmedi.
- O dikenli çalı her an büyüyor, çoğalıyordu. Halkın ayağı diken yarası ile kanlara bulanıyordu.
- Geçenlerin elbisesi dikenlerden yırtılıyor, yalın ayak geçen yoksulların ayakları paramparça oluyordu.
- Vali o adama; "Bunları sökmelisin!" diye emir verince, o "Evet," dedi. "Bir gün sökerim."
- Bir müddet yarın öbür gün sökerim diye vaatte bulundu. Bu müddet içinde de diktiği dikenler kökleşti, kuvvetlendi.⁹

Hikayeye burada ara vererek bir hususun altını çizmek istiyoruz. *Mesnevî*'yi doğru anlayıp yorumlamada, zâhiir anlamından derûnî anlamına ulaşmada şerhlere ihtiyaç vardır. Bu nedenle biz de

¹ Şefik Can, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, İstanbul 2004, c. II, s. 353 (beyt: 1215-1216)

² Şefik Can, *a.g.e.*, c. VI, s. 455 (beyt: 1479).

³ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 353 (beyt: 1217-1218).

⁴ Şefik Can, *a.g.e.*, c. I, s. 217 (beyt: 3433-3434).

⁵ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 353 (beyt: 1219).

⁶ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 353 (beyt: 1220-1224).

⁷ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 354 (beyt: 1225-1226). Mevlânâ, ayrıca ilâhî muhabbetin kişiyi gençleştirip dinçleştirdiğini kaydeder ve ilâhî muhabbetin mânâ ehli ile düşüp kalkmakla elde edileceğine de dikkat çeker (Şefik Can, *a.g.e.*, c. I, s. 60 (beyt: 711). Bir başka beyitte de şöyle der: "Sen gönül gıdası ye! Gönüle gelen ilahî duyularla beslen ki, daima genç kalasın, ilahî tecellilerle çehren nurlansın, erguvan çiçeği gibi olsun." (Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 444 (beyt: 2442).

⁸ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 517 (beyt: 3458).

⁹ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 354 (beyt: 1227-1232).

hikayemizle ilgili İsmail Rusûhî Ankaravî (ö.1631), A. Avni Konuk (ö.1938) ve Tâhirü'l-Mevlevî (ö.1951) gibi bazı şârihlerin eserlerine müracaat ederek onlardan istifade etmeye çalıştık.

17. yüzyıl *Mesnevî* şârihlerinden İsmail Rusûhî Ankaravî, hikâyede geçen “vâlî”den murâdın “mürşid-i kâmil”; “diken”den maksadın da “kötü ahlâk” olduğunu kaydetmiştir. ¹ Nitekim Mevlânâ da *Mesnevî*'nin birinci cildinde yol bilen anlayışlı bir pîrin nefis tezkiyesindeki önemine dikkat çekmek için gençlere şöyle seslenmiştir: “Ey genç, ey toy kişi, her ne kadar, senin varlığının ırmağı, kendini sana, saf duru ve lekesiz gibi gösterirse de aldanma. Onun dibinde pislik vardır; bulanmak için fırsat beklemektedir. Yol bilen, anlayışlı pîr, nefis ve ten bağlarına ark açar, su akatır da oradaki pislikleri temizler. Pis ve murdar bir su akıntısı, necaseti, pisliği temizleyebilir mi? İnsanın kendi bilgisi, kendisinde bulunan aşağı duyguları içinden süpürüp atabilir mi? Bir kimse, kendi deresini nasıl temizleyebilir? İnsanın bilgisi, ancak Allah'ın ilminden feyiz alınca yararlı olur.”²

Son dönem *Mesnevî* şârihlerinden Tâhirü'l-Mevlevî de hikâyede geçen “yol” kelimesinden maksadın, dünya ile âhiret arasında geçilmesi herkes için zarûrî bulunan “hayat yolu” olduğunu söyler. Ona göre yola “diken dikmek”, kişinin kötü bir işi kendisine âdet edinmesi ve başkalarını da o kötülüğe teşvik etmesidir.³ Tâhirü'l-Mevlevî, son dönem şârihlerden olması hasebiyle konuya biraz daha çevreci bir şekilde yaklaşır ve “... İmanın en aşağı derecesi de Müslümanların yolundan zâhmet verecek şeyleri kaldırmaktır” hadis-i şerifini zikrettikten sonra şu yorumu yapar: “Demek ki sokağa süprüntü atmamak, yol ortasındaki taşı bir kenara çekmek, hülâsa halkı rahatsız edecek şeyleri yoldan kaldırmak imanın bir derecesi imiş. Yani Müslüman olan, sokakları kirletmediği ve oralara öteberi atmadığı gibi atılan şeyleri de mümkün olduğu takdirde kaldırmış. Öyle olduğu halde bahsimizdeki adam, sokağın ortasına bir çalı dikmiş, herkesin üstünün başının yırtılmasına, vücutlarının yaralanmasına sebep olmuş. Söküp kaldırması teklif edildiğinde de ‘Bugün yarın sökerim’ diye, o teklifin yerine getirilmesini geciktirmiş.”⁴ Mevlânâ hikâyeye şu şekilde devam eder:

• *Bir gün vali ona; "Ey vaadini yerine getirmeyen, sözünde durmayan; beri gel, buyruğumuzu sürüncemede bırakma." dedi. "İşi yerine getir."*

• *Çalıcı diken adam; "Amca, önümüzde hayli günler var, merak etme günün birinde sökerim." dedi. Vali de "Çabuk ol, işi savsaklama, vaadini yerine getir." diye söylendi.*

• *"Sen yarın bu işi görürüm diyorsun ama, şunu iyi bil ki gün geçip gittikçe"*

• *O dikenler daha çok yeşeriyor, kuvvetleniyor. Onu sökecek olan da ihtiyarlıyor, kuvvetten düşüp kalıyor.*⁵

Şârih Ankaravî, hikâyenin bu kısmını ise derûnî anlam açısından şu şekilde yorumlar: “Tasavvuf yoluna yeni girmiş bir kişiye (mübtedî), mürşidi yapması gereken şeyleri ertelememesini tavsiye eder. Vaktin keskin bir kılıç olduğunu hatırlatır. Nefsini tezkiye ve kalbini hevâdan tasfiye kılmasını, aksi takdirde gün be gün kötü ahlâkın nefse yerleşeceğini söyler. Eğer o mübtedî, gafil ise bu nasihatlere kulak asmaz ve “bir gün yaparım” der ve içinde bulunduğu anda yapması gereken şeyleri erteler. Hikâyede geçen “diken” kötü ahlâka işarettir.”⁶

Mevlânâ'nın dikenini kötü ahlâka benzetmesi ya da onunla vasfetmesi esasen bu hikâyeye ile sınırlı değildir. Onun şehvet, kibir, kin ve hiddet gibi nefsanî istekleri, şeytanî düşünceler ile hayâl ve vesveseleri de “diken” olarak nitelendirdiği görülür:

¹ İsmail Rusûhî Ankaravî, *Mecmûatü'l-letâif ve ma'mûrâtü'l-meârif*, Matbaa-i Âmire 1289, c. II, s. 199.

² Şefik Can, *a.g.e.*, c. I, s. 206 (beyt: 3219-3222).

³ Tâhirü'l-Mevlevî, bir misalle bunu şu şekilde açıklar: “Mesela bir adam nobranlığı (sert mizaçlılık), huysuzluğu tabiat haline getirir. Ufak tefek kusurlara karşı müsamaha edeceği yerde onu yaparı azarlamaya kalkışır. Faraza biri tramvayda kalabalık dolayısıyla bir yerine dokunacak olsa hemen kavga edip kıyameti koparır. İşte bu ve benzeri kötü huylar, halkın geçeceği yola dikilmiş çalı gibidir. O çalının hemen sökülüp çıkartılması, yani o kötü tabiatın vakit geçirmeksizin terkine çalışılması lazımdır. Bugün yarın terk ederim diye oyalanmak doğru değildir... Bk. *Şerh-i Mesnevî*, Şamil Yayinevi, ty., c. VII, s. 406-407.

⁴ Tâhirü'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, c. VII, s. 406.

⁵ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 354 (beyt:1233-1236). Şefik Can şu yorumu yapar: “Aziz Peygamberimizin “Bir şeyi sonra yaparım” diyenler helâk oldular.” hadisi bu konuyu aydınlattığı gibi “Bu günkü işi yarına bırakma.” atasözü de aynı konuyu ifade etmektedir.” Bk. *aynı yer* (397. dipnot).

⁶ Ankaravî, *a.g.e.*, c. II, s. 199.

(1) “*Can ayağına batmış nefsanî istekler dikenini, şehvet ve hiddet dikenini çıkarmadıkça gözün kararır, göremezsin. Bu halde nasıl dönüp dolaşacaksın? İlahî emaneti taşıdığından çok üstün bir güce sahip olan ve dünyalara sığmayan Âdemoğlu, cismanî zevkler dikeninin etrafında gözlice dolaşır durur.*”¹

(2) “*Yukanmak için dereye gidersen, su içindeki dikenin sana zararı dokunur. Her ne kadar diken, aşağılarda sığın dibinde gizlenmiştir, görülmemektedir; ama batınca, suda diken olduğunu anlarsın. İçimize doğan, bizî rahatsız eden şeytanî düşünceler, hayâller, vesveseler kalbimize batan, görünmez dikenlerdir. Bu dikenler, bir kişiden değil, binlerce kişiden gelip kalbimize batmaktadır. Sabret, hislerin değişsin, gönül gözün açılın da onları gör, gör de müşkülüllerin hallolsun. O vakit kimlerin sözlerini dinlememiş, kimleri kendine baş edinmiş, yol gösterici sanmışsın. Anlarsın...*”²

Mevlânâ hikayenin devamında şu tespitlerde bulunur:

- *Diken güçlenmede, boy atmada; diken sökecek ise ibtiyarlama, gücü kuvveti eksilmede.*
- *Diken her gün, her an yeşerip tazelenmede; diken sökecek her gün daba da perişan olmada, kuruyup gitmede...*
- *O daba da gençleşiyor, sen daba da ibtiyarlıyorsun. Çabuk ol, vaktini boşa geçirme..."*
- *Sen de her bir kötü huyunu bir diken bil. O dikenler kaç keredir senin ayaklarına battı, seni yaraladı.*
- *Evet; kaç kere kötü huyun seni yaraladı, perişan etti. Sen kendi tabiatından hastalandın. Fakat sende duygu olmadıktan, hastalığın sebebini anlamıyorsun. Sen çok duygusuz yaratılmışsın.*
- *Çirkin huyunun başkalarını rahatsız ettiğini, yaraladığını bilmiyorsan*
- *Kendi yarandan da haberin yok mu? Bu durumunla sen, hem kendine, hem başkalarına dertsin, azıpsın!*³

Mevlânâ, genç iken karınca kadar küçük olan kötü ahlâk ve huyların, yaş ilerledikçe nasıl ejderhaya dönüştüğünü ve onunla başa çıkabilmek için bir gönül sahibinden yardım almak gerektiğini şu sözlerle ifade eder: “... Çünkü kötü huyu kuvvetlenmiş, alışkanlık halini almış; bu yüzden de onun şehveti, maddeye olan düşkünlüğü karınca gibi iken, yılan olmuştur. Daba küçük iken "şehvet yılanını" nefsanî mücadele ile öldür, yoksa o büyür, başına ejderba kesilir. Ama herkes kendi şehvet yılanını karınca gibi küçük görür. Bu yanlış görüştan kurtulmak için, sen kendini bir gönül sahibinden sor?”⁴

Mevlânâ gençlerin şehvet gibi bedene ait arzu ve isteklere karşı sabırlı olmaları gerektiğini vurgular: “*Köpek postuna bürünmüş, yani görünüşte hor ve hakir, adı sanı olmayan nice kişiler vardır ki, perde arkasında, Ashâb-ı Kehf’in köpeğine verilen sevgi kadebinden içer dururlar. Oğlum, o kadebi elde etmek için can ver! Nefisle savaşa girişmeden, başına gelen belalara sabretmeden hiç üstünlük elde edilebilir mi? Bu sevgi kadebinden içmek için sabretmek, sıkıntılar çekmek, pek dayanılmaz bir mihnet ve meşakkat de sayılmaz. Sen de sabret ve sıkıntılara katlan ki, sabır; ferah ve neşenin anahtarlarıdır. Dünya pususundan, yani bedene ait arzu ve isteklerden sabretmeden, acılara katlanmadan, ibtiyatla hareket etmeden hiç kimse kurtulamadı. Çünkü sabır, ibtiyatın eli ayağı gibidir. Sen ibtiyatlı davran da, bu nefsanî istekler otundan yeme! Çünkü bu ot zehirlidir, ibtiyatla hareket etmek, peygamberlerin nûru, peygamberlerin gücü ve kuvvetidir.*”⁵

Mevlânâ, şehvetin insana verdiği zararları ise farklı beyitlerde şu şekilde ifade eder: “*Allah, her kimin rûbuna, iyiyi kötüyden ayırma kabiliyeti vermişse, o kimse gerçek imam, şüpheden ayırabilir. Fakat hiddet ve şehvet insanı şaşkı yapar. Ruhu doğruluktan ayırır.*”⁶ “*Şehvet ve hiddete mağlup olanlar, şehvetlerini, hiddetlerini yenmeyi, kâmil insandan gelen o ilâhî esintiden elde ettiler. Mânen ölü olanlar da, kılmıdamayı, dirilip kalkmayı ondan gelen feyizle kazandılar.*”⁷ “*Kimin canı, şehvetten, hiddetten, nefsanî arzularından arınmış, temizlenmişse, o kimse mânâ âlemini ve mânâ sarayını çabucak görür.*”⁸ “*Sevgi, incelik, acamak insanlık huyudur, insanlık vasfıdır. Öfke ve şehvet ise hayvanlık huyudur, hayvanlık sıfatıdır.*”⁹

¹ Şefik Can, a.g.e., c. I, s. 146 (beyt:1970-1971).

² Şefik Can, a.g.e., c. I, s. 60 (beyt: 1036-1039).

³ Şefik Can, a.g.e., c. II, s. 354-355 (beyt: 1237-1243).

⁴ Şefik Can, a.g.e., c. II, s. 518 (beyt: 3470-3473).

⁵ Şefik Can, a.g.e., c. III, s. 27 (beyt: 210-214).

⁶ Şefik Can, a.g.e., c. I, s. 31 (beyt:300).

⁷ Şefik Can, a.g.e., c. I, s. 142 (beyt: 1955).

⁸ Şefik Can, a.g.e., c. I, s. 106 (beyt: 1396).

⁹ Şefik Can, a.g.e., c. I, s. 164 (beyt: 2436).

Mevlânâ şehvet konusunda nefsin terbiye etmiş (ermiş) kimselerin şehveti ile aşağı duygulara yönelenlerinkini bir birinden ayırmakta ve şöyle demektedir: *‘Ermişlerin şehveti, hırsı, Hakk canibine ve rûbaniyet yönümedir. Aşağı duygulara yönelenlerin şehveti ve hırsı ise, kötü ve utanılacak bir şeydir. Erlerin hırsı, mânâya, yücelere doğrudur. Ahlaksızların hırsı, dünyaya, dünya nimetlerine yönelmiştir.’*¹

Mevlânâ, böylece gençlerin sahip oldukları her kötü huy ve ahlâkı bir diken bilmeleri gerektiğini söyledikten ve kötü huyların sadece sahibini değil, aynı zamanda başkalarını da rahatsız ettiğini kaydettikten sonra hikâyenin devamında gençlere iki seçenek sunar:

- *Sen, ya baltayı al, erkekçe vurup Hz. Ali gibi Hayber Kalesi'nin kapısını kopar.*²
- *Yahut şu dikenî gül fidanı haline getir. Yani gül fidanı ile aşla. Kötü huynun ateşini dostun nûru haline sok.*³

Son dönem Mesnevî şârihlerinden A. Avni Konuk, hikâyenin buraya kadar olan kısmının derûnî anlamı ile ilgili şu yorumu yapar: “Ey vücûd zemînine diken ağaçları gibi nefsin fenâ sıfatlarını dikmiş olan kimse! Şehrin vâlisi mesâbesinde olan mürebbin “Bu sıfatları kopar ve terk et!” dedikçe, sen mücâhedeyle ileriye erteliyorsun. Şunu bil ki günler zamanlara ve anlara taksim edilmiştir. Bu anlar ve zamanlar geçtikçe, nefsin o sıfatları yeniden yeniye kuvvet bulur. Halbuki bu sıfatları koparmak için mücâhede edecek olan kimse, o geçen zaman içinde ihtiyarlar ve dikenleri koparma konusunda âciz kalır! Nitekim Hz. Peygamber (a.s.): “Ademoğlunu ihtiyarlatıp saç ve sakalını ağartan iki haslet vardır ki onlar, hırs ve tûl-i emeldir.” buyurmuştur. Ey sâlik, her bir kötü huynunu diken fidanı gibi bil! Nihâyet dikkat etmiyor musun, defalarca bu fânî dünya hayatında senin ayağına kötü huynun dikenleri battı! Meselâ birisine nefsin sebebiyle ağır söz söyledin; fenâ mukâbele görüp müteessir oldun. İşte bu senin ayağına batan kötü huynun dikenidir. Ey sâlik bunun çaresi budur ki ya mücâhede ve riyâzet baltasını al, bu sahte benlik (enâniyet-i mev’hûme) dikeninin fidanına ve onun dalları olan nefsânî sıfatlara (sıfat-ı nefsânîye) erkekçe vur ve kalp kalesinin önünde Hayber kalesi gibi müstahkem bir halde duran nefsânîyet kapısını İmam Ali (k.v.) gibi kopar! Yahut bu diken fidanını gül fidanına aşla. Ateş cinsinden olan nefsânî sıfatlarını yârin, yani insan-ı kâmilin nûruna ulaştır. İnsan-ı kâmil, Hakk’ın izni ile senin bâtınında mutasarrıf olup, kalbindeki hevâ-yı nefsânî ateşini onun nûr-ı bâtını söndürür.”⁴

Kötü huynun ortadan kaldırmada “dostun nuru”na ihtiyaç bulunduğuna dikkat çeken Mevlânâ, bunu şu şekilde açıklar:

- *Böylece dostun nûru, sendeki şehvet ateşini söndürsün; onunla buluşmak senin dikenlerini gül bahçesi haline getirsin.*
- *Sen cehennemden benzeyorsun, mürşid ise mümindir. Bir müminde ateşi söndürmek imkanı vardır.*
- *Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) efendimiz cehennemden bahsederken buyurdu ki: “Cehennem, korkusundan mümine yalvarır da der ki:*
- *‘Padîşahım, benden çabuk geç git ki, senin nûrun benim nârımı, ateşimi söndürecek.’*⁵

Mevlânâ, ateşi (nâr) yok eden şeyin müminin nûru olduğunu; bir şeyi zıddından başka bir şeyle gidermenin mümkün olmadığını ifade eder. Ateşin (nâr), nûrun zıddı olduğuna ve onun (nâr) “kahr”dan; nûrun ise Hakk’ın “lütuf ve kerem”inden yaratılmış olduğuna dikkat çeker. Bu sebeplerdir ki o, ateşin (nârın) şerrini gidermek isteyen bir kimsenin ateşin gönlüne Hakk’ın rahmet suyunu dökmesi gerektiğini ifade eder ve rahmet suyunun kaynağının mümin; “âb-ı hayat” denilen şeyin ise “ihsan” ve iyilik sahibi bir kimsenin tertemiz olan ruhu olduğunu ifade eder.⁶

A. Avni Konuk ise hikâyenin bu kısmında insanın sahip olduğu nefsânî sıfatların yok olmadığını fakat

¹ Şefik Can, *a.g.e.*, c. III, s. 181 (beyt: 1956-1957).

² İbadet ve iyi huylarınla, nefsin savaşa gir. Hz. Ali'nin Hayber Kalesi'nde gösterdiği yiğitliği, sen de kötü huylarını bozguna uğratarak göster. Nefs-i emmârenin kalesine hücum et. Kapısını kopar... Cihâd-ı Ekber sevabı kazan. Bk. Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 355 (398. dipnot).

³ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 355 (beyt: 1244-1245).

⁴ A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi* (yayına hazırlayanlar: Osman Türer-Mustafa Tahralı-Safı Arpağuş), Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2005, c. III, s. 349-351.

⁵ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 355 (beyt: 1246-1249).

⁶ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 355 (beyt: 1250-1253).

kullanım alanının değiştiğine dikkat çeker: “Malum olsun ki, insanda “gazap”, “şehvet”, “hırs” ve “emel” gibi sıfatlar mevcuttur ve bunların cümlesinin hakikatleri sabittir. Hakikatlerin değişmesi ise asla mümkün değildir. Binâenaleyh insân-ı kâmilin tasarrufu ile bunların hiçbirisi yok olmaz; fakat kullanım alanları değişir. Meselâ evvelce gazap sıfatını nefsi için kullanırken, bu defa onu rızâ-yı Hak için kullanır. Aynı şekilde şehvetini ve isteklerini nefsi ve dünyevî maksatlar uğruna kullanırken, bu defa rızâ-yı ilâhînin tahsiline sarf eder. Hırs, emel ve sâirleri de bunun gibidir. Bunlar nefse masrûf iken, her biri birer diken; rızâ-yı ilâhiye masrûf olunca birer gül fidanı olur. İşte İnsan-ı kâmilin dikenini gülşen yapmasının manası budur.”¹ “Ey nefsânî olan kimse, nefis cehennem tabiatlı olup şehvet ve tabîi lezzetlere doymak bilmez. Cehennem de böyledir. Nitekim Cenâb-ı Hak kıyamet günü cehenneme “Doldun mu?” diye sorar. O da “Daha var mı?” der.² Binaenaleyh sen cehennem gibisin. Hakiki iman sahibi olan insan-ı kâmil ise mümindir. Onun imanında asla zayıflık ve şüphe yoktur. Ateşi müminin nuruyla söndürmek mümkündür.”³

Mevlânâ, hikayenin devamında şöyle der:

- *Şu halde; ateşi yok eden müminin nûrudur. Çünkü bir şeyi, zıddından başka bir şeyle gidermek imkansızdır.*
- *Adalet günii olan kıyamette nâr (=ateş) nûrun zıddıdır. Çünkü nar kabırdan meydana gelmiştir. Nur ise Hakk'ın lütfundan, kereminden yaratılmıştır.*
- *Eğer sen narın şerrini gidermek istiyorsan, ateşin gönlüne Hakk'ın rahmet suyunu dök.*
- *O rahmet suyunun kaynağı mümindir. Âb-ı hayat ise; ihsan⁴ ve iyilik sahibinin tertemiz olan rûbudur.⁵*

Bu beyitlerle ilgili A. Avni Konuk şöyle der: “Nefsin hevâ ateşini ortadan kaldıran insan-ı kâmilin nûrudur. Nur, nârın (ateşin) zıddıdır. Çünkü birinin kaynağı “kahır”, diğersininki ise “lütuf”tur. Kahır lütfun zıddıdır. Zıddın giderilmesi zıdsız mümkün değildir. Nitekim gecenin karanlığını güneşin ziyası izâle eder. Ateş Hakk'ın kahır sıfatından; nur ise ilâhî fazıl ve rabbânî lütuftan zâhir oldu. Binâenaleyh nâr, Hak Teâlâ'nın “Adl” ismi ile tecellî buyurduğu kıyamet gününde nûrun zıddı olur. Nâr (ateş) azap verir; nur ise rahatlatır. İnsan-ı kâmil ise rahmet-i “Rahîmiyyet”in mazhar-ı kâmil olduğu için kendisinden rahmet suyu fışkıran bir çeşme gibidir. O muhsindir; zira onun ibadeti nazarında hazır olan Hakka'dır. Nâkısın ibâdeti ise nazarında gâip olan Hakka'dır. Nitekim hadiste “İhsan, senin Allah Teâlâ'yı görür gibi ibadet etmendir.”⁶ buyrulur.”⁶

Hikâye şu şekilde devam eder:

- *Senin nefsin o tertemiz olan müminden kaçır. Çünkü sen, ateş tabiatlısın, o ise ırmak suyu gibidir.*
- *Ateşi su söndürdüğü için, ateş sudan kaçacaktır.*
- *Senin duygun, düşüncen hep ateşendir. Şeybin, mürşidin duygusu, düşüncesi ise; o latîf, o boş nûrlandır.⁷*

Bu beyitlerin şerhiyle ilgili A. Avni Konuk şöyle der: “Senin hissini ve fikrin nefsânî benlik mahsulüdür. Nefsin ise cehennem tabiatlı olup ateş cinsindedir. Dolayısıyla senin his ve fikrin ateş mensuptur. İnsan-ı kâmil ise nefsinin hüküm ve tesirinden kurtulmuş ve onda nûr-ı sâf olan ruhun ahkam ve âsân zahir olagelmiştir. Onun his ve fikri ruhunun mahsulüdür. Nûra mensup olan nur cinsinden olur.”⁸

¹ A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, c. III, s. 351-352.

² Kâf, 50/30.

³ A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, c. III, s. 352.

⁴ Şefik Can İhsan nedir? Muhsin kimdir? sorularına verecek cevapla ilgili şu değerlendirmeyi yapar: “Çoğu zaman iyilik anlamına kullandığımız ihsan kelimesinin lügat manası, bir şeyi iyi ve güzel yapmaktır. Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “İhsan senin Allah'a, onu görüyormuş gibi ibadet etmendir. Eğer sen onu göremiyorsan, o seni görmektedir.” Cenâb-ı Hakk'ı görüyormuş gibi zevkle, huşu ile ibâdet eden, namazını ihlâs ile kılan, orucunu riyâsız tutan mümin de muhsindir.” Bk. *a.g.e.*, c. II, s. 356 (399. dipnot).

⁵ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 355-356 (beyt: 1250-1253).

⁶ A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, c. III, s. 352-353.

⁷ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 356 (beyt: 1254-1256).

⁸ A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, c. III, s. 353.

- *Mürşidin nûru suyu, ateşe damla damla düştükçe, ateşten cız, cız ses çıkar.*
- *O cızladıkça sen ona: "Derde bat, öl geber!" de de şu cehennem gibi olan nefsin soğusun.*
- *Soğusun da, nefsinin ateşi senin rûhunun gül bahçesini yakmasın. Adâletini, ihsanını yok etmesin.*
- *Nefsinin ateşi söndükten sonra, gönül bahçesine ne ekersen biter. Laleler, ak güller, güzel kokulu marsimalar [siyah sümbüller] yetişir.¹*

A. Avni Konuk, 1257. beytin Farsça orijinalinde geçen “çekçek” kelimesi ile ilgili şu bilgileri verir: “Çekçek, kılıç ve sopa darbeleri sâdâsı, su damlalarından çıkan ses veya üşüme ya da yemek yeme anında dişlerin bir birine vurmasından çıkan ses anlamlarına gelir. Burada su damlasının ateşe düşmesinden hâsıl olan cızırtı manasındadır.” Konuk, yukarıdaki beyitlerin yorumunu ise şu şekilde yapar: “Yani sen insan-ı kâmil huzurunda bulunduğun zaman onun bâtînî nûru senin nefsânî hevâlanna aks edip nefsinde bir kıvrınma ve ıztırâb hâsıl olur. İşte bu hal, suyun ateşe damlamasına benzer. İnsan-ı kâmil nûrunun senin nefsânî sıfat ateşinin üzerine düşüp bâtîninde cızırtılar peydâ ettiği ve nefsin kıvrandığı vakit, sen o nefsinde “Ey nefis, sana ölüm ve ıztırâb vardır!” de ve bu sıkıntılara sabret. Tâ ki senin bu cehennem tabiatlı olan nefsinin ateşi sönsün ve soğusun. Buradaki “ölüm ve dert” tabiri, bizim Türkçe’imizde “Kann ağrısı!”na tekâbüle eder. Nitekim çocuklar vâlidelerini üzdükleri vakit, vâlideleri onlara “Amân, kann ağrısı!” diye hitap ederler.” Müellif, 1259. beyitteki “gülistan” (gül bahçesi) kelimesinden maksadın tâat ve ibadetlerin meyvesi; “adl”den muradın da hudûd-ı ilâhiyye dâiresinde hareket etmek olduğunu söyler ve şöyle devam eder: “Adlin zıddı zulümdür. Bu da hudûd-ı ilâhiyyeyi tecâvüzdür. Nitekim âyet-i kenîmede “Kim ki ilâhî hudûdu aşarsa, muhakkak nefsinde yani hakikat-i zâtiyyesine zulmettiler!” buyrulur.” Aynı beyitte geçen “ihsan” kelimesini ise “ihlâs” olarak yorumlar. Yani nefsânî sıfat ateşleri senin yapmış olduğun tâatın meyvesini yakmasın ve hudûd-ı ilâhiyye dairesinden çıkarmasın ve ihlâsını riya ve kendini beğenme gibi bozuk düşüncelerle berbat etmesin.”²

Konuk, 1260. beyitte geçen “sîsenber” denilen çiçeğin nâne denilen güzel kokulu nebât arasında yetişen siyah sümbül manasına geldiğini ve bu kelimenin beytün vezin ve kâfiyesine daha uygun olduğunu; “marsima” kelimesini lügâtlerde bulamadığını ifade ettikten sonra şu tasavvufî yorumu yapar: “Nefsânî sıfatların ateşleri söndükten sonraki amellerinin güzel semerelerini görürsün. Zemîn-i kalbinde hikemiyât-ı ilâhiyye kaynakları zuhûr edip, ulûm-i ledünniyye çiçekleri açılır.”³

Mevlânâ bu şekilde nefsinin ateşini söndüren bir kimsenin sonuçta gönül bahçesine ekeceği her şeyin biteceğini, orada siyah sümbül gibi güzel kokulu çiçeklerin yetişeceğini kaydederek hikayeyi tamamlar.

Mevlânâ’dan Gençlere Bazı Tavsiyeler

Mevlânâ gençlerin ağızdan çıkan sözlerine dikkat etmelerini tavsiye eder: “*Bu dil, çakmak demiri ile çakmak taşı gibidir. Dilden sızrayıp çıkan söz, ateşe benzer. Bazı lâf olsun diye, bazı de bir şeyi anlatmak, nakletmek için o demiri ve taşı birbirine vurma. Çünkü ortalık karanlık ve her tarafta pamuk var, kılıcı pamuğa sızarsa ne olur? Zalimler; insanlara kötülük yapmak isteyenler, o kimselerdir ki gözlerini kapamışlar; söyledikleri sözlerle âlemi fitne ateşiyle yakıp yandırmışlardır.*”⁴ “*Şunu bil ki, ağızdan, dilden ansızın çıkan söz, yaydan fırlamış ok gibidir. Ey oğul, o ok bir dâbe geri dönmez; suyu baştan kesmek gerek.*”⁵

Mevlânâ, arkadaş seçimine dikkat edilmesi gerektiğini ve ahmaklarla dostluk yapılmamasını şu şekilde öğütler: “*...Çünkü abmağın dostluğu, düşmanlıktan beterdür. Onu bir hile ile yanından uzaklaştırman gerek....*”⁶ “*Abmağın sevgisi, tıpkı ayının sevgisidir. Onun kını sevgidir; sevgisi de kın...*”⁷

Mevlânâ başkalarının kusurunu araştırmanın doğru olmadığını ve mâsivâyı gönülden çıkarmak

¹ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 356 (beyt: 1257-1260).

² A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, c. III, s. 353.

³ A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, c. III, s. 353-354.

⁴ Şefik Can, *a.g.e.*, c. I, s. 117 (beyt: 1593-1596).

⁵ Şefik Can, *a.g.e.*, c. I, s. 117 (beyt: 1658-1659).

⁶ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 410 (beyt: 2015).

⁷ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 412 (beyt: 2130).

gerektiğini şu şekilde ifade eder: “İki gözünü de ayıp kıldan, günah tozundan temizle de, ötelere, gayb âleminin bağlarını, bahçelerini, serviliklerini gör. Burnundan, genzinden mâsivâ nezlesini gider de, burnuna güzel mana kokular, ilahî kokular gelsin. Beden bukağsını, beden bağını canın ayağından göz, akar da, canın mana çimenliklerinde donsun, dolassın... Hasislik zincirini elinden, boynundan at da, şu felekte yeni bir bahr elde et. Eğer lütf kâbesine uçmak için kanatların yoksa, arzını ve çaresizliğini her şeye çare bulan Allah'a arz et.”¹

Mevlânâ dünyadaki güzelliklerin Cenâb-ı Hakk'ın güzelliği karşısında bir damlacık mesabesinde olduğunu ve bu nedenle insanın kendisinde bir varlık görmemesi gerektiğini şu şekilde ifade eder: “Oğlum, sen bütün dünyayı ağzına kadar ilimle, güzellikle dolu bir testi bil, o testideki su, Cenâb-ı Hakk'ın güzelliği Diclesi'nden bir damladır. O güzellik ise çokluğundan, bolluğundan, badsız besapsız oluşundan kabına sığamamaktadır. Şanı ve kudreti pek yüce olan Allah, gizli bir hazine idi. Güzelliğinden, büyüklüğünden, badsız besapsız dolgunluğundan ötürü gayb perdesini yırttı. Ve kara topraktan ibaret olan şu dünyayı sayısız varlıklarla, güzelliklerle, besapsız nimetlerle doldurdu da göklerden daha parlak bir hale getirdi. Gerçekten de Allah gizli bir hazine iken bilinmek istedi. Güzelliklerle dopdolu olduğundan coşup taşı ve toprağı atlaslar göynmüş bir sultan gibi süsledi ve donattı. Eğer o bedevî, Allah Diclesi'nin bir kulunu görmüş olsaydı, kendi varlık testisini kırar yok ederli.”²

Mevlânâ başa gelen sıkıntı ve belaların insandaki kötü huyların törpülenmesi için olduğunu ifade eder: “Ey oğul, senin başına gelen ceşâlar, belalar sana değildir, sende bulunan kötü huylardır. Sende bulunan kötülük sıfatının gidebilmesi içindir.”³ “Anan sana kızınca; “Allâh canını alsın.” der. Fakat onun istediği, senin değil de, sendeki kötü huynun ölümdür.”⁴

Mevlânâ gençlere maddenin esiri olmamalarını da tavsiye eder ve “Dünya bağını kopar, maddeye olan bağıllıktan kendini kurtar da, hür ol.”⁵ der ve ardından sorar: “Ey oğul! Ne zamana kadar alının, gümüşün esiri olacaksın?”⁶

Mevlânâ, gençleri uyuşturucu madde ve alkol bağımlılığı gibi kötü alışkanlıklar konusunda da uyarır: “Şehvetlerine düşkün olanlar, kendilerini içki içerek zevk ve safa ile yaşıyorlar, sanırlar. O zavallılar, bir hayal üzerine düşerler, kanatlarını kendileri yolarlar da, hakikate doğru uçamazlar.”⁷ “Şunu iyi bil ki, bedene ait her arzu, her şehvet şaraba ve afyona benzer. Akıl perdesidir. Akıllı kişi onun tesiri ile şaşkanlaşır. İnsanı yalnız şarap ile sarhoş olur, akıl gider sanma. Bütün şehvetler, yani şehvete dair ne varsa, insanı bir çeşit sarhoş eder. Hepsi de gözü ve kulağı bağlar. İblis bir melekti, şarap içmekten uzaktı. Ama onu, kendini üstün görmesi ve imansızlığı sarhoş etmişti.”⁸ Bu beyitlerden de anlaşıldığına göre Mevlânâ, sarhoşluk verici şeyleri alkol ve uyuşturucu ile sınırlı tutmamakta ve manevî boyutunu da gözler önüne sermektedir.

Mevlânâ insanın sahip olduğu marifet ve hünelerinin hakikatte kendisinin olmadığını şu şekilde ifade eder: “Ey oğul, bu asayı yalnız bir asa olarak görme. Allah'ın kudret elinde olmasa hiç bir asa böyle olmaz. Yani insanın beden asası Allah'ın kudretli elinde olmasa bir hüçür, bir et ve kemik yığınıdır. İnsanda bulunan, bütün marifetler, hüneler, icatlar hakikatte insanın değildir.”⁹ “Göz, gerçekten de önce göz değildi; onun görme gücü yoktu! Çünkü bütün beden, ana rahminde bir et parçasından ibaretti! Oğul; sen bir yağ parçasını görme sebebi sanma! Görme bassası, Allah'ın o ufak yağ parçasına bir ibsamıdır! Öyle olmasaydı insan, rüyada bir şey göremezdi! Çünkü insan gözü kapalı uyurken gözsüz olarak rüya görür. Peri de, şeytan da görür ama ikisinde de ne göz vardır, ne de gözdeki yağ parçası! Zaten nûrun yağ parçası ile bir ilgisi yoktur, fakat merhamet sahibi, sevgi ibsan eden Allah, ona bu iliyi sağlamıştır!”¹⁰

¹ Şefik Can, *a.g.e.*, c. II, s. 412-413 (beyt: 1944-1950).

² Şefik Can, *a.g.e.*, c. I, s. 170 (beyt: 2860-2864).

³ Şefik Can, *a.g.e.*, c. III, s. 324 (beyt: 4011).

⁴ Şefik Can, *a.g.e.*, c. III, s. 324 (beyt: 4017).

⁵ Şefik Can, bu beytin yorumuyla ilgili olarak şunları kaydeder: “Bizler, hür gibi görünen esirleriz. İsteklerimiz, ihtiraslarımızın esiriyiz. Bu dünyada da, öteki dünyada da zevk peşinde koşmamak, ibâdeti cennet için yapmamak, maddî arzulardan, hiddet, şöhet, şehvet tesirinden kurtulmak, mala, mülke kul olmamakla insan hür olabilir.” Bk. *a.g.e.*, c. I, s. 15 (dipnot: 9).

⁶ Şefik Can, *a.g.e.*, c. I, s. 15 (beyt: 19).

⁷ Şefik Can, *a.g.e.*, c. III, s. 187 (beyt: 2138).

⁸ Şefik Can, *a.g.e.*, c. IV, s. 643 (beyt: 3612-3614).

⁹ Şefik Can, *a.g.e.*, c. IV, s. 458 (beyt: 1071).

¹⁰ Şefik Can, *a.g.e.*, c. IV, s. 564 (beyt: 2402-2405).

Mevlânâ gençlerin rûhen ferahlaması için yapmaları gerekeni bir misalle şu şekilde açıklar: “*Sâfînin biri iç sıkıntısından ciibbesini, elbisesini yırttı. Yırttıktan sonra da ferabladi.*”¹ “*Oğlum, rûben ferahlamak, buzura kavuşmak kavuşmak istiyorsan, o sâfînin, ciibbesini yırttığı gibi sen de şu gölge varlığını yurt ki tortudan kurtulasın ve gönlinde safiyet meydana gelsin. Sâfî, bulanıklıktan kurtulmayı, saf olmayı, tortusuz olmayı, her bakımdan temiz olmayı isteyen kişidir. Yoksa sâfîlik sof, aba, yamalı ciibbe giymek ve ağır ağır yürümek değildir.*”²

Mevlânâ gençlerin suretten hakikate yönelmelerini ve gönül gıdası ile beslenmelerini ister: “*Ey genç! Kâmil bir insan sana Cenâb-ı Hak’tan bir misal, bir örnek ile bahsetse, hemen o örneğin suretine yapışır kalırsın, o sureti hakikat sanırsın. Senin, ot gibi ayağın yere bağlı. Tam inanca ulaşmadığın için bir rüzgâr esince başını sallar durursun. Fakat senin akal ayağın yoktur ki, sûretten mânâya gidesin; Yabut da rûbunun ayağını bu beden balçığından kurtarısın! Ayağını beden balçığından nasıl kurtarabilirsin ki, yaşayışın bu balçık içindedir, o balçıktandır. Bu yaşayıştan vazgeçmek çok zordur. Ey zavallı! Sen yaşayışı Hak’tan bulursan, o vakit hiç bir şey aldırış etmezsin; dünyadan da, balçıktan da kurtulursun. Süt emen bir çocuk, memeden ayrılıp süttten kesilince mama yer, dadıyı bırakır. Sen topraktan biten daneler gibi yeryüzü süütüne bağlanmışsın; bu süttten kesil de gönüller gıdasını al!*”³

Mevlânâ gençlerin kaza ve kadere bahane bulmasının doğru olmadığını ve nefislerini suçlayarak tövbe etmeleri gerektiğini belirtir: “*Ey genç; kaza ve kadere az bahane bul. Nasıl oluyor da suçunu başkalarına yükliyorsun? Zeyd kan döksün, kısasını Amr çeksün; Amr şarap içsin, Ahmed dayak yesin; böyle şey olur mu?*”⁴ “*Ey genç kendi nefsinin suçla da, adaletin verdiği cezayı az kına! Tövbe et, erkeğe başını yola koy; çünkü zerre ağırlığında hayır eden de karşılığını görür, şer işleyen de... Nefsin efsûsuna az aldan, Hak güneşi bir zerreği bile örtüp kaybetmez.*”⁵

Sonuç

Mevlânâ’ya göre gençlik çağı insan hayatındaki en önemli devredir. Zira gençler bu dönemde her yönde güçlü ve kuvvetlidirler. Bu dönemde yapılması gereken işler ve elde edilmesi gereken kazanımlar vardır. Bunların başında, nefis ateşini söndürmek, diğer bir ifadeyle nefsin istek ve arzularını kontrol altına almak gelir. Bunun için de gencin, nefisle mücadele ve mücâhede etme yolunu ve metodunu öğrenmesi ve bir rehber veya mürşit kontrolü altında uygulaması gerekir. Çünkü şehvetin yanı sıra insan nefsinde güçlü bir şekilde yer alan hırs, haset, tamah, düşmanlık vb. kötü sıfatların her biri bir “diken” mesabesinde olup, bunların bir bir sökülüp atılması ve yerlerine güzel sıfatların yerleştirilmesi lazımdır. İnsan ancak bu suretle güzel ahlâk sahibi olabilir.

Mevlânâ’ya göre kişi bunu ancak gençlik çağında başarabilir. Çünkü yaşlılıkta kök salmış olan alışkanlık ve kötü huyları söküp atacak ve yerlerine iyi ve güzel huyları yerleştirecek güç ve kuvvet artık kalmamıştır. Ayrıca kişinin bunu tek başına tam olarak gerçekleştirme ve başarması da neredeyse mümkün değildir. Mevlânâ’nın da işaret ettiği gibi, bunu tecrübe etmiş yani kendi nefsinde uygulayarak başarmış bir rehber ihtiyacı vardır. Bu nedenle her genç, içinde bulunduğu gençlik günlerini ganimet bilmeli; beden ve yüreği güçlü ve sapasağlam iken insanî ve dinî vazifelerini yerine getirmeye gayret göstermelidir.

Mevlânâ’nın gençlere çeşitli konularda pek çok tavsiyesi olmuştur. O, gençlerin maddenin esiri olmamalarını, ağızlarından çıkan sözlere dikkat etmelerini, kendilerinde herhangi bir varlık görmemelerini, ahmaklarla dostluk yapmamalarını, Allah’tan bol rahmet dilemelerini, başkalarının kusurlarını araştırmamalarını, nefsin istek ve arzularına karşı sabırlı olmalarını, akıllı olmalarını, mâsivâyı gönülden çıkarmalarını, cimrilik yapmamalarını, suretten hakikate yönelmelerini, ölümü hoş bir halde karşılamalarını, başlarına gelen belaların onların kötü huylarını törpülemek için geldiğini bilmelerini, sahip oldukları marifet ve hünerin gerçekte kendilerine ait olmadığını idrak etmelerini, gönüllerinde safiyet meydana gelebilmesi için gölge varlıklarını yırtmalarını, kaza ve kadere bahane bulmamalarını, tövbe etmelerini ve her zaman Allah’ın emirlerini yerine getirmeye ve yasaklarından kaçınmaya çalışmalarını

¹ Şefik Can, *a.g.e.*, c. V, s. 44 (beyt: 354).

² Şefik Can, *a.g.e.*, c. V, s. 44 (beyt: 362-363).

³ Şefik Can, *a.g.e.*, c. III, s. 92 (beyt: 1279-1285).

⁴ Şefik Can, *a.g.e.*, c. VI, s. 363 (beyt: 413-414).

⁵ Şefik Can, *a.g.e.*, c. VI, s. 364 (beyt: 430-433).

tavsiye eder.

Mevlânâ'ya nispet edilen Mevlevîlik başta olmak üzere bütün tasavvuf yollarının, tarih içerisinde genelde insan özelde ise gençlik eğitimi için farklı metotlar geliştirip uyguladıkları bilinmektedir. Bu yöntemlerden biri de “nefis” merkezlidir, yani nefsin riyazet ve mücâhede ile terbiye edilmesini esas alır. Mevlânâ'nın da yukarıda açıkça ifade ettiği gibi, bu işin en uygun zamanı gençliktir. Günümüz gençliğinin Mevlânâ'nın gösterdiği yolda nefse ait dikenleri sökebilmesi için, başta eğitimciler olmak üzere herkesin üzerine düşen görevi yerine getirmesi, sağlam ve güçlü bir toplum ve gelecek için ne derece önemli olduğunu takdirlerinize arz ediyorum.

Son olarak Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyumu'nun, Mevlânâ'nın gösterdiği yolda gençlerin eğitimi üzerine yeniden düşünmemize vesile olmasını diler; sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür eder, saygılar sunarım.